

EDITORIAL

Tratatul de la Trianon și destinul proiectului realizării României Mari

[The Treaty of Trianon and the Great Romania
achieving project destiny]

Sabin DRĂGULIN

Abstract: *This contribution aims to outline the main doctrinal and political elements of the unionist project conceived by the "founding fathers" of the Romanian nation and state. The local modernizing elites created and implemented, starting with 1848, during three generations, a political project that aimed at perfecting the ideal of uniting all Romanians within the borders of the same state. This "country program" reflected the progressive ideas of the nineteenth century, which promoted the concepts of nation and national state. The local modernizing nobility, during seven decades (1848-1918 / 1919), created a state (Romania), started the modernization process in the spirit and according to the dominant models of the era, managing the miracle that at the end of the Great War unified territories inhabited by Romanians who in 1848 were part of three multinational empires: Ottoman, Tsarist and Habsburg.*

Keywords: *Greater Romania, Reunified Romania, founding fathers, nation, state.*

România Mare sau România Reîntregită reprezintă două sintagme folosite în ultimul secol pentru a exprima o realitate istorico-juridică. Aspectul istoric se referă la procesul desăvârșirii idealului de unire a tuturor românilor în granițele aceluiași stat, în timp ce aspectul juridic privește Tratatul de Pace de la Trianon (4 iunie 1920) semnat între 16 state aliate din cadrul Antantei și Ungaria, în calitate de stat succesor al Imperiului Austro-Ungar.

Analizând aspectele istorice, mișcarea națională care și-a propus crearea statului și a națiunii române își are rădăcinile ideologice în conceptele promovate de „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului” (actul fondator al Revoluției franceze, adoptat la 26 august 1789) și în mișcările revoluționare naționaliste de la 1848 care doreau crearea statelor naționale în Europa. În baza acestei afirmații putem contura următoarele argumente:

- elitele modernizatoare autohtone au creat programe politice pe care le-au susținut în timpul revoluțiilor de la 1848 din Țările Române în baza cărora, din punct de vedere doctrinar, ideologic etc. am fost conectați la valorile și principiile progresiste ale vremii;
- reprezentanții elitelor pașoptiste de pe ambii versanți ai Carpaților au conturat un proiect politic vizând crearea statului național român, care se încadra în valorile secolului al XIX-lea. Punerea în aplicare a etapelor acestui program justifică afirmația că „a fost un program de țară”, ca să folosim o terminologie actuală.

Dezvoltând primul argument, putem spune că etapele ideologice ale acestui proiect, desfășurat pe parcursul vieții politice a aproape trei generații, relevă faptul că mișcarea națională a avut același obiectiv: crearea României Mari. Desigur, nu există o mișcare care să aibă un caracter monolitic – până la urmă, astfel de fenomene sunt gândite și aplicate de indivizi care au viziuni diferite asupra aceluiași obiectiv, care au suferit influențe culturale diverse, au acționat în state și, respectiv, în perioade diferite. Cu toate acestea, indiferent de soluțiile propuse, de metodele aplicate, de ritmul specific fiecărei persoane sau grupări, scopul a fost comun.

În paralel cu punerea în practică a proiectului politic care își propunea crearea României Mari, pașoptiștii și – începând cu anii '60 ai secolului al

XIX-lea – junimiștii, prin operele lor, au conturat din punct de vedere cultural și ideologic conceptul de „român”. În acest mod putem discuta de un proces paralel: crearea statului și a națiunii. Privind retrospectiv, putem observa următorul fapt: dacă statul român s-a desăvârșit odată cu încheierea Primului Război Mondial și a rămas aproape în forma care a reieșit în baza prevederilor Tratatului de la Trianon, construirea națiunii române și-a continuat cursul și după aceea. Etapa a doua (deschisă după adoptarea Constituției din 1923) este încă în desfășurare, ea urmărind transformarea individului în cetățean. Este o etapă mai lungă poate și pentru că România a cunoscut paranteza comunistă în care drumul spre democratizare și crearea mecanismelor mentale de apărare împotriva ideologiilor totalitare a fost deturnat. Și apoi, ea trebuie să se încheie în momentul în care un număr covârșitor de români vor dobândi o cultură și o conștiință politică solidă.

Abordând al doilea argument, care privește punerea în practică a „programului de țară”, așa cum am specificat anterior, la 1848 românii locuiau pe teritoriile a trei imperii. Fuga, chiar întemnițarea sau moartea unora dintre protagoniștii mișcărilor revoluționare naționale după 1848 păreau că vor invalida din fașă proiectul intitulat *România*. Nimic mai fals: în perioada 5-24 ianuarie 1859, elitele boierești muntene și moldovene au reușit să fondeze un stat comun. Desigur, la început era

vorba despre o simplă unificare care urma să dureze doar pe parcursul vieții primului domnitor al României, Alexandru Ioan Cuza. Însă după ce au impus abdicarea lui Cuza, tot ei au fost cei care au reușit să mențină unirea. În această perioadă s-au înfăptuit: reforma fiscală (1861), reformele agrare, a justiției, a învățământului și cea electorală (1864), codul civil (1864/1865) etc.

Vorbim despre constituirea unui stat din două provincii ale Imperiului Otoman. Să nu uităm că România era parte a acestui imperiu până la votarea actului de independență de către Adunarea Deputaților (9 mai 1877) și de către Senat (10 mai) care a dobândit putere de lege prin semnarea lui de către Principele Carol I (10 mai), fiind recunoscut în cadrul prevederilor tratatelor semnate la San Stefano (3 martie 1878) și Berlin (13 iulie 1878). Mai mult, apariția unui stat-tampon la gurile Dunării a reprezentat un obstacol major pentru politica expansionistă a Imperiului Țarist în Balcani. Crearea statului român a fost văzută ca o imixtiune a Franței în Balcani și nu a nemulțumit doar Rusia, ci și Imperiul Habsburgic, care era conștient că realizarea unui stat românesc reprezenta un factor determinant pentru românii din Transilvania, majoritari în această provincie imperială. De asemenea interesele otomane au fost grav afectate în Balcani: apariția statului român a creat premisele disoluției autorității imperiale, facilitând dezvoltarea mișcărilor de eliberare ale bulgarilor, albanezilor ș.a.

Demn de menționat este și faptul că armatele române au contribuit decisiv la salvarea Rusiei de la o înfrângere rușinoasă în sudul Dunării în timpul războiului ruso-turc (1877-1878). Ulterior, pentru a-și prezerva interesele la gurile fluviului, Rusia a impus un schimb teritorial, fără să discute cu „aliații”: cele trei județe din sudul Basarabiei – Ismail, Cahul și Bolgrad – ce aparțineau României, devin teritoriu rusesc, iar Dobrogea, care era teritoriu otoman, intră în componența statului român. Acest schimb de teritorii a fost primit cu destulă reticență de către elitele politice de la București care l-au considerat un rapt teritorial și o dovadă de lipsă de respect față de un aliat militar. Desigur, pe termen mediu și lung, în urma investițiilor majore ale statului român, Dobrogea a devenit un punct strategic important prin înființarea și dezvoltarea portului Constanța. Intrarea în componența României a Dobrogei a însemnat, de fapt, accesul direct la Marea Neagră.

Modernizarea accelerată a statului în limitele impuse de investițiile interne au transformat România într-un actor regional important. Amintim aici modul în care țara noastră a gestionat momentele războaielor balcanice (1912-1913) și mai ales impactul pe care l-a avut intrarea României în Primul Război Mondial (1916), asupra raporturilor de forțe pe fronturile europene. Este cunoscut faptul că armata română nu era pregătită să intre în război. Soldatul – țăranul român –, în afară de stoicism și vitejie, nu a putut să demonstreze

mare lucru în 1916, pentru că nu beneficiase de instrucția necesară. Statul român nu dezvoltase o industrie de război națională care să îi permită susținerea belică a unei armate de aproape 1.000.000 de oameni. În consecință, soldatul român nu a beneficiat de un echipament corespunzător, iar aici vorbim despre uniforme și armament adecvat, modern. Mai mult, România era înconjurată de armatele Triplei Alianțe, granița cu Rusia fiind singura parte sigură a frontului. Cu toate acestea, România a intrat în război. De ce? Pentru că elitele politice ale țării noastre erau convinse că a sosit momentul istoric prielnic realizării României Mari. Sacrificiul a fost imens, a afectat întreaga populație. La încheierea războiului, într-un clasament al pierderilor umane cauzate de război (raportat la numărul de locuitori), statul român se regăsea pe locul al doilea, primul loc fiind ocupat de Serbia. Anul 1916 fost umilitor pentru armata națională, România fiind înfrântă pe toate teatrele de război. Consecința imediată a fost ocuparea Bucureștiului și, odată cu asta, refugierea la Iași a armatei, a administrației centrale, a Guvernului, a Casei Regale și a altor instituții. Sute de mii de persoane și-au găsit sfârșitul în acea perioadă fie pe front, fie în spatele frontului, fie în teritoriile ocupate de armatele străine sau în peticul de țară care rămăsese neocupat. Bolile, frigul, mizeria, foamea au contribuit din plin la sporierea nenorocirii românilor. Deși decimate, forțele armate rămase, pre-

gătite și echipate cu ajutorul ofițerilor conduși de generalul francez Henri Mathias Berthelot, au reușit ca în 1917 să realizeze splendidele victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz. A fost momentul de glorie al armatelor de țărani ai României moderne, care după câștigarea independenței au contribuit încă o dată la salvarea statului. După acest moment de grație, apreciat de aliați, a urmat dezastrul. Altă încercare, alt pericol punea la îndoială existența unui stat tânăr, format abia în urmă cu șase decenii: revoluțiile din Rusia Țaristă. După revoluția (democratică) din martie urmează așa numita Revoluție bolșevică din octombrie 1917, care pulverizează frontul. Ca o adevărată Coloană a V-a din Al Doilea Război Mondial, bolșevicii conduși de V. I. Lenin sunt trimiși de către germani în Rusia cu scopul de a scoate țara din război printr-o lovitură de stat. Și au reușit. Prin tratatul de pace de la Brest-Litovsk (3 martie 1918), Rusia iese din război. Impactul avut pe frontul românesc a fost devastator. Cei aproape 1.000.000 de soldați ruși care se aflau în Moldova au primit ordinul să se retragă. Mai mult, bolșevizarea armatei a condus la apariția unor probleme imediate pentru România. În urma acestei trădări a Alianței, România a fost obligată să negocieze separat pacea cu Germania, care a fost semnată pe 7 mai 1918. Condițiile erau înrobitoare, practic România înceta să mai existe în forma cunoscută până atunci, iar resursele solului și ale subsolului ajungeau sub controlul

Germaniei pentru o perioadă de 80 de ani. Ne întorsesem la câteva secole în urmă, atunci când Moldova și Țara Românească aveau obligația să asigure capitalei Imperiului otoman (Istanbul), necesarul de cereale la prețurile impuse de turci, doar că de această dată condițiile și prețurile erau impuse de germani. Au urmat șapte luni îngrozitoare în care a fost pusă în discuție soarta Casei Regale a României, teritoriul țării rămăsese ocupat de armatele Triplei Alianțe, iar lipsurile erau enorme. Cu toate acestea, guvernul pro-german, condus de cunoscutul om politic conservator Alexandru Marghiloman, a reușit să realizeze unirea cu Basarabia, să îndeparteze pericolul detronării regelui Ferdinand, să gestioneze o situație aproape imposibilă. Dar cum istoria poate fi (și) dreaptă, eforturile românilor și viziunea unor oameni de stat, precum Ion I. C. Brătianu și Regele Ferdinand I, reimpun beligeranța României pe 9 noiembrie 1918, cu doar două zile înaintea încheierii războiului. A fost mișcarea de geniu care a permis României, cu toată împotrivirea inițială a Franței și a Marii Britanii, dar cu sprijinul S.U.A., să fie recunoscută ca fiind învingătoare. A urmat o perioadă de efervescență politică incredibilă în care elitele politice din regiunile istorice ale României au completat proiectul României Mari.

Aspectul juridic a fost fundamental în validarea proiectului la nivel internațional. În ultimii 100 de ani, mai ales în mass-media, s-a

acreditat ideea că Tratatul de la Trianon a fost semnat doar între România și Ungaria și a reglementat doar probleme bilaterale. Nimic mai fals. În articolele 27-35 au fost definite frontierele Ungariei cu statele vecine. Pentru România, acest tratat a fost esențial: a reglementat din punct de vedere juridic și a recunoscut la nivel european/mondial o stare de fapt care se verifica în teritoriu. Este adevărat că nu toate statele au fost mulțumite. De exemplu, România a avut pretenții teritoriale mai mari în Transilvania, care nu au fost îndeplinite în totalitate. În cazul Banatului, situația a fost și mai evidentă în condițiile în care Acordul semnat la București (4/17 august 1916) de către Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri al României, și reprezentanții diplomației ai puterilor Antantei în capitala României prevedea ca țării noastre să i se repartizeze un teritoriu mult mai mare față de cel pe care l-a primit. Mai mult, tratatul menționa anumite condiții cu privire la statutul minorităților care nu fuseseră negociate de România și Antanta în momentul intrării țării noastre în război. Cu toate acestea, documentul a fost semnat deoarece consacra la nivel internațional existența noului format al statului român.

În anul 2019, redacția revistei *Polis* și-a propus să găzduiască o serie de articole semnate de specialiști în domeniul istoriei, științelor politice, sociologiei etc. menite să aducă în atenția publicului tema Tratatului de la Trianon. În acest sens

studiile din Volumul VII, Nr. 2 (24), Serie nouă, martie-mai 2019 au abordat perioada parcursă de la 1 Decembrie 1918 până la semnarea Tratatului de la Trianon; în continuarea aceluși demers acest număr se va apleca asupra temelor care au izvorât din semnarea tratatului.

Din punct de vedere al structurii, acest număr al revistei *Polis* conține un editorial, o rubrică tematică ce include șapte articole, un interviu și trei recenzii, dintre care două sunt ale unor lucrări pe tema Tratatului de la Trianon. În realizarea sumarului a fost folosită o metodă de tip cronologic. În deschidere, este studiul istoricului și academicianului Dumitru Preda, intitulat *Acțiunea politică și diplomatică în apărarea unirii românilor II. De la războiul româno-ungar (aprilie-august 1919), la Pacea de la Trianon (4 iunie 1920) - partea I*. Contribuția se înscrie într-o serie de trei articole: primul a fost publicat în numărul din 2019 și a abordat perioada noiembrie 1918-aprilie 1919; al doilea este cel supus atenției în numărul de față, iar al treilea va fi publicat în unul dintre numerele viitoare ale revistei și va viza perioada de până la semnarea tratatului. În calitate de coordonator al acestui număr al revistei *Polis*, am decis să deschid grupajul tematic cu studiul academicianului Dumitru Preda deoarece acesta manifestă o viziune integratoare asupra momentelor istorice care s-au desfășurat între noiembrie 1918 și iunie 1920. Elementele abordate sunt interesante atât din perspectiva istoricului, dar și din

cea a cititorului care dorește să se documenteze din surse argumentate în mod pertinent, de către un specialist în domeniu. Acest studiu conduce spre alte tematici reprezentative care descriu momente-cheie ale unor perioade de referință pentru destinul României contemporane.

Urmează un grupaj alcătuit din două articole care abordează diferite aspecte cu privire la primele alegeri desfășurate pe teritoriul României Mari. Domnul Gabriel Dolinschi a cercetat acest subiect pe două paliere: dificultățile pe care autoritățile statului român le-au întâmpinat în Transilvania în vederea organizării alegerilor parlamentare și tentativele asociațiilor și ale organizațiilor paramilitare maghiare de a bloca procesul electoral prin exercitarea de presiuni. În practică, aceste organizații au impus maghiarilor să nu își nominalizeze reprezentanți/candidați pentru plebiscit sau pentru primele alegeri parlamentare, au ales o politică de boicot exprimată prin retragerea tuturor magistraților și grefierilor cu scopul de a zădărnici organizarea și desfășurarea oricăror acțiuni democratice. Tot în acest scop, organizațiile amintite au întreprins acțiuni subversive de intimidare a candidaților români în toate demersurile democratice pe care le-au inițiat. Scopul urmărit a fost delegitimarea demersului democratic al statului român prin acreditarea ideii că *alegerile sunt ilegale*. Reacția românilor din Transilvania nu a întârziat să apară. Au fost înființate „Gărzile Naționale”. Români, majoritari în

Transilvania, doreau să preîntâmpine orice acțiune menită să destabilizeze situația, scopul final fiind sprijinirea consiliilor în preluarea controlului administrației, menținerea și apărarea ordinii publice alături de susținerea efortului în realizarea unirii cu România

Articolul istoricului Ion Calafeteanu, *România 1918: la început de drum*, supune analizei discursul susținut în deschiderea lucrărilor Parlamentului (22 decembrie 1919) al cunoscutului om politic transilvănean Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Român din Transilvania. În introducerea contribuției, autorul descrie contextul intern și internațional în care s-au deschis lucrările Parlamentului, după care purcede la analizarea discursului liderului unionist.

Al doilea grupaj este alcătuit din trei articole care dezbat tema recurentă a impactului pe care l-a avut Tratatul de la Trianon în Ungaria, fobiile pe care le-a creat, apariția și menținerea iredentismului maghiar pe parcursul secolului următor, apariția și instaurarea mitului „pedepsirii Ungariei”, problema reconcilierii istorice cu statele vecine etc. Primul studiu se intitulează *Ungaria post-Trianon și provocările geopolitice în zona Europei Centrale. Un punct de vedere maghiar: Oscar Jaszi* și este semnat de sociologul Mihai Milca. Autorul readuce în atenția contemporanilor personalitatea lui Oscar Jaszi. Născut în Transilvania, Jaszi s-a afirmat ca sociolog, politolog și istoric, a pus

bazele Partidului Național Civic Radical Maghiar (1914), a desfășurat o susținută activitate politică alături de contele Károlyi Mihaly în direcția înfăptuirii unor reforme cu profund caracter social, economic și instituțional, mereu avându-se în vedere o politică echitabilă față de minoritățile naționale. După colapsul înregistrat de Imperiul Austro-Ungar, în toamna anului 1918, Jaszi a fost desemnat membru în Consiliul Național Maghiar și ministru fără portofoliu, responsabil cu problemele minorităților în guvernul Károly. În zilele de 13-14 noiembrie 1918, Jaszi a condus delegația ungară în cadrul negocierilor purtate la Arad cu reprezentanții Consiliului Național Român. A încercat – fără succes – să determine rămânerea românilor transilvăneni în componența statului Ungar. Atât eșecul Guvernului Károly, cât și venirea la putere a două regimuri totalitare (cel comunist a lui Béla Kun și ulterior cel fascist al lui Miklos Horthy) l-au determinat pe Jaszi să analizeze situația post-Trianon în spiritul modificării paradigmei oficiale maghiare prin propunerea unei soluții care implica realizarea unei reconcilierii sincere în vederea reconstrucției și stabilirii unui nou echilibru regional.

Al doilea studiu, *Trianon-100. Imaginarul geopolitic al granițelor fantomă și manipularea trecutului istoric*, este semnat de istoricul militar Constantin Hlihor. Acesta prezintă modul în care, în ultimul secol, rolul identității și, respectiv, al miturilor naționale au devenit

importante în determinarea codurilor geopolitice/grilelor de lectură ale relațiilor dintre țări. Viziunile de politică externă și poziția unui stat în raport cu alte țări au fost influențate de psihofixațiile istorice și de miturile naționale specifice, care se regăsesc și ele în aceste coduri geopolitice. Este și cazul Ungariei care, după ce a semnat Tratatul de la Trianon, a declanșat o politică de tip revizionist ce s-a manifestat în perioada interbelică prin promovarea mitului „pedepsirii” Ungariei. Rezultatul a condus la apariția în mentalul unei părți a elitei maghiare a conceptului *granițelor fantomă ale Ungariei milenare*, prin manipularea trecutului istoric al *popoarelor* din centrul și sud-estul continentului european. Desigur, în ultimii 30 de ani, tema revizionismului se regăsește pe agenda publică a liderilor politici din Ungaria, în condițiile în care „declarațiile oficiale referitoare la o posibilă re-revizuire a deciziilor de la Trianon au reprezentat o temă comună a carierei lui Viktor Orbán, încă de la prima accedere la funcția de prim-ministru în 1998”, iar în discursurile sale teza potrivit căreia „Transilvania este parte a vetrei de locuire a maghiarimii în spațiul carpatic” este frecventă.

Studiul domnului Hlihor este urmat de a treia contribuție, *Mass-media maghiară, din spațiul central european, privind problematica Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920)*, semnată de doi reputați specialiști: Ioan Lăcătușu și Vasile Stancu. Aceștia redau o monitorizare

a activității mass-media din județele Covasna și Harghita, pe fondul declanșării unei campanii mediatică cu accente revizioniste și antiromânești prilejuită de împlinirea a 85 de ani de la semnarea Tratatului de la Trianon. Au putut fi surprinse modalități concrete de abordare a acestei teme de către principalii lideri de opinie ai mass-media maghiare, reflectate în presa scrisă și audiovizuală sud-est transilvană, respectiv în cotidienele *Háromszék* (Sfântu Gheorghe) și *Harghita Népe* (Miercurea Ciuc), publicațiile săptămânale *Székely Hírmondó* (Târgu Secuiesc) și *Erdővidék* (Baraolt), publicația bilunară *Európai Idő* (Sfântu Gheorghe) și posturile de radio *MIX FM* (limba maghiară) și *DEEA*.

Studiul care vine să închidă această ediție *Polis* este intitulat *România. De la un tratat la altul (Războiul de 30 de ani în Europa)*, semnat de istoricul Nicolae Păun. Autorul compară cele două tratate (din 1919 și, respectiv, 1947), identificând clauzele militare impuse de învingători pentru a fundamenta pacea și a reconstrui o nouă realitate politică. Consecințele economice ale păcii, atât după Marele Război (1919), cât și după a doua Confla-grație mondială, au un rol important în geopolitica vremii deoarece despăgubirile – dincolo de valoarea materială propriu-zisă – impun o structură juridică de legitimare, de evaluare și aplicare a clauzelor prevăzute prin reparații de război. Același suport juridic atrage atenția

asupra modului în care au fost interpretate textele legale, aplicate soluționările diferendelor, modul în care s-a putut accede la tratate, cum puteau fi acestea revizuite, ratificate etc.

Consider că găzduirea unor articole și studii dedicate unor subiecte de referință din istoria României reprezintă o modalitate prin care astăzi (când se împlinește un secol de

când au avut loc aceste evenimente) putem să abordăm cu mult calm și cumpătare obiecții care au inflammat spiritele naționaliste de-a lungul timpului. Pentru societatea contemporană, evocarea acelor vremuri cu ajutorul unor analize pertinente, realizate de specialiști în domeniu, constituie o oportunitate a cărei valorificare poate conferi o imagine conturată cât mai obiectiv.